

UYGULAMACILARIN MUHASEBEDE HATA VE HİLELER İLE HİLE BELİRTEÇLERİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLARI: BALIKESİR İLİ ÖRNEĞİ¹

Yrd. Doç. Dr. Sinan AYTEKİN*

Hasan SEZGİN**

SMMM Metin YALÇIN***

ÖZET

Muhasebe, mali ve parasal nitelikteki olayları kaydedip sınıflandıran, özetleyen ve raporlayan bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca uygulamada, tüm bu fonksiyonların, yürürlükte olan kanunlar ile toplumsal ahlak ve kurallara uygun olarak yürütülmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu gereklilik ise muhasebe meslek mensupları tarafından yerine getirilmektedir. Buradan hareketle Balıkesir İlinde bağımlı ve bağımsız olarak faaliyet gösteren Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin çeşitli sebeplerle ortaya çıkan muhasebe hataları ve hilelerine ilişkin yargılara katılma dereceleri belirlenerek bu meslek mensuplarının müşterileri açısından hile belirteçleri ile karşılaşma sıklıkları ölçülmeye çalışılmıştır. 117 meslek mensubu ile yapılan anket çalışması sonucunda kadın meslek mensuplarının hile belirteçleri ile daha sık karşılaştıkları, eğitim seviyesi yükseldikçe meslek unvanının da değişmesine bağlı olarak hata ve hile ilgili yargılara katılma derecesinin farklılık gösterdiği, hataların teknolojik yetersizlikten kaynaklandığı algısının zayıfladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hata, Hile, Hile Belirteçleri, Muhasebe

JEL: M41, M42

THE APPROACHES OF ACCOUNTING PROFESSIONS TO ERROR, FRAUD AND FRAUD MARKERS: CASE OF BALIKESİR PROVINCE

ABSTRACT

Accounting is defined as a science that saves, classifies, summarizes and reports financial and financial events. Also, all of these functions, in accordance with the laws in force and the rules of social and morality, arises as a requirement of conduct. This requirement is fulfilled by members of the accounting the members of accounting profession. In this paper, we tried to measure how often Public Accountants and Certified Public Accountants operating as both registered and independently in Balıkesir Province face with fraud markers that are resulted by their taxpayers and the degree of their inclusion to judiciary cases related with their taxpayers. As a result of our survey, based on 117 accounting profession members, women members of the profession face with fraud markers more often and the degree of participation in judiciary cases differs as the title of the professions change. Also we have found that the claim/perception that errors are related with the lack of technology is not valid.

Keywords: Error, Fraud, Fraud Markers, Accounting

JEL: M41, M42

¹ Bu çalışma, 29-31 Mayıs 2014 tarihleri arasında MUFAD tarafından Bursa'da düzenlenen II. Uluslararası Muhasebe ve Finansman Sempozyumunda aynı isimle sunulmuş tebliğden üretilmiştir.

* Balıkesir Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, saytekin@balikesir.edu.tr

** Balıkesir Üniversitesi, SBE, Muhasebe ve Finansman Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, hasan.sezgin@yandex.com

*** Balıkesir Üniversitesi, SBE, Muhasebe ve Finansman Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, metinyalcinml@hotmail.com

1. GİRİŞ

Toplumsal ve ahlaki kurallar insanlık tarihi boyunca güncelliğini korumuş ve bireylerin hem sosyal hem de mesleki yaşamında vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Ne var ki bu ahlak kuralları, öne sürülen pek çok gerekçeyle bazen kişisel bazen de bir gruba yönelik menfaatlerle ihlal edilebilmektedir. Bu durum bir tarafa hak edilmemiş bir fayda sağlarken diğer tarafa da hem maddi hem de manevi zararlar vermektedir. Bu ihlaller muhasebe bilimi açısından incelendiğinde karşımıza muhasebede hata ve hile kavramları çıkmaktadır.

İş dünyasında, bilgi kullanıcılarının istedikleri bilgiye ilk elden ulaşmaları neredeyse imkânsızdır. Bilgi başka kişilerden elde edildiğinde ise, kasıtlı ya da kasıtsız olarak yanlış beyan edilme olasılığı yükselir. Bilgiyi talep eden ile bilgiyi sunan arasında çıkar çatışması söz konusu olduğunda, sunulan bilginin yanıltıcı olma riski vardır (Selimoğlu ve Uzay, 2011:2). Muhasebe hileleri ile finansal tablolarda dürüstlükten sapılarak şeffaflığın yitirilmesi sonucunda, 1960'lı, 1970'li yıllarda ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya gibi ülkelerde çarpıcı şirket skandalları örnekleri yaşanmıştır (Özbek, 2009: 150). Sonraki yıllarda da muhasebe hilesi kaynaklı benzer skandallar devam etmiş, bu da işletmelerin iflasına ve yatırımcıların mağdur olmasına kadar varabilecek çok büyük zararlara neden olmuştur. Başta Enron olmak üzere onu takip eden Worldcom ve Xerox şirketlerindeki muhasebe hilelerine bağlı finansal raporlamanın yatırımcılara maliyeti oldukça fazladır. İşletmelerde her kim tarafından yapılırsa yapılsın muhasebe hilelerinin, finansal tablolara yansımaları durumunda başta yatırımcılar ve işletme sahip ve çalışanları olmak üzere, devlet, kredi verenler, işletmeyle ticari ilişkide olanlar gibi birçok kesimin zarar görmesi söz konusu olabilecektir (Yaman, 2008: 322). Bu durumda muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe kayıtlarını; muhasebe-

nin temel kavramları, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, yasal düzenlemeler ile meslek etiğine uygun olarak doğru ve güvenilir şekilde yapmaları büyük önem taşımaktadır.

Buradan hareketle çalışmada Balıkesir İlinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hata ve hileleri ile ilgili yargılara katılma dereceleri ölçülerek müşterileriyle ilgili karşılaştıkları hile belirteçlerinin (kırmızı bayraklar) belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Muhasebe alanındaki çalışmalara bakıldığında, “hata ve hile” sözcüklerinin birlikte sıklıkla cümle içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Bu yaklaşım, hata ve hile sözcüklerinin her ikisinin de etik dışı davranış gibi algılanmasına neden olmaktadır. Gerçekte muhasebede hata ve hile denilince muhasebe ilke ve kurallarına uymayan davranışlar akla gelmekle birlikte her iki sözcük de, kavram olarak farklı anlamları ifade etmektedir (Zeytin, 2007:85).

2.1. Muhasebede Hata Kavramı

Hata, Arapça kökenli bir sözcük olup Türkçede; yanlış, istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılma olarak tanımlanmıştır (Yaman, 2008: 145). Hatalar finansal tablolarındaki kasti olmayan yanlışlıklardır. Bunlar kaydedilmesi gereken bir ekonomik olayın, bir tutarın veya bir açıklamanın finansal tablolara dahil edilmemiş veya yanlış bir işlemin veya bir tutarın finansal tablolara dahil edilmiş olmaları sonucu meydana gelirler (Güredin, 2007: 132). Muhasebe hataları; unutkanlık, dikkatsizlik, ihmal, bilgisizlik veya tecrübesizlik nedeniyle muhasebe işlemi ve kayıtlarında yapılan yanlışlıklardır. Muhasebe hataları genel olarak kanunlara, yönetmelik ve yönerge gibi yasal mevzuata, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile işletme politikalarına ve doğruluğu kabul edilen diğer ilke ve prensiplere aykırı ancak kasit unsu-

ru içermeyen fiil ve davranışlar olarak tanımlanabilir (Kirik, 2007: 39). İş yoğunluğu ya da stres gibi faktörlerin de neden olduğu muhasebe hatalarında en önemli özellik kasıt unsuru taşımasıdır.

Hatalar her ne kadar bilerek ve isteyerek yapılan hilelerden farklı olarak kabul edilse de, yasalarda muhasebede yapılacak hataların da müşterilere cezai sorumluluk getireceği hükmü yer almıştır. Dolayısıyla hatalar da, vergi ziyanına yol açtıklarından cezai sorumluluk doğuran davranışlardan sayılmaktadır (Zeytin, 2007: 86).

Gelişen yazılım hizmetleri ve bilgisayar teknolojileri sayesinde her ne kadar muhasebe işlemlerinde hata azalmış olsa da, uygulamada karşılaşılan hata türlerini genel hatlarıyla matematik hataları, kayıt hataları, nakil hataları, unutmaya ve tekrarlama, bilanço hataları başlıkları altında toplamak mümkündür (Katkat, 2007: 103).

2.2. Muhasebede Hile Kavramı

Hile, bir başka kişi veya grubun zararına neden olacak bir biçimde, bir yarar sağlamak amacıyla, kasıtlı olarak aldatma faaliyetinde bulunmaktır (Bozkurt, 2011:60). Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim Standardı 240'a göre hile; yönetim, üst yönetimden sorumlu olanlar, çalışanlar veya üçüncü kişiler tarafından bir veya birden fazla kişinin, haksız veya yasalara aykırı bir menfaat elde etmek amacıyla yaptığı aldatma içeren kasıtlı eylemleridir (BDS 240, 2013:9). Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (ACFE- (Association of Certified Fraud Examiners)'ne göre ise hile bir kişinin mesleki görevini çalıştığı işletmenin varlıklarını ve kaynaklarını amacı dışında ve yanlış kullanarak kişisel fayda sağlamasıdır (ACFE, 2012:6). Hileler bilinç-

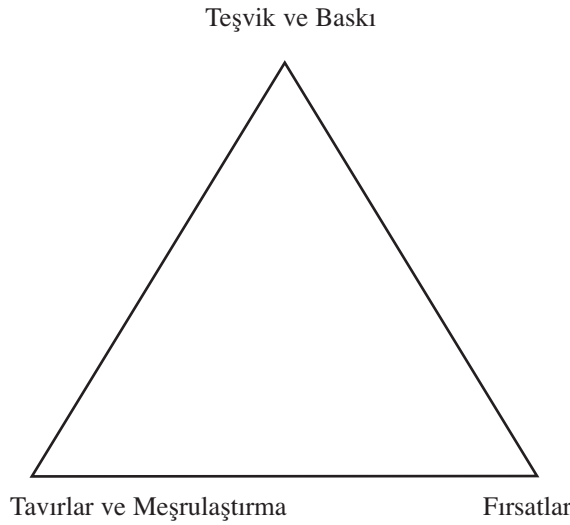
li bir şekilde, önceden planlanarak yapılan eylemlerdir. Hile, hileli işlemler ve sonuçları sadece yöneticiler ve çalışanları değil, işletmeyle ilgili herkesi yakından ilgilendiren ve etkileyen bir olaydır (Küçük, 2008: 3).

Muhasebe hilesi, belli bir amaçla işletmenin işlem, kayıt ve belgelerinin tahrif edilmesidir. Muhasebe hileleri muhasebe hatalarının tersine bilinçli olarak yapılır (Terzi, 2012: 52).

Hile, bir veya birçok nedenle bir kişinin başka bir kişiye karşı haksız üstünlük sağlaması olarak tanımlanmaktadır. Hileli eylemler; yalan, gerçeği çarpıtma, oyun, kurnazlık gibi olumsuzlukları içerir ve çoğu zaman güvenliği ihmal etmeyi gerektirir. İşletmeler açısından konuya baktığımızda ise hile, işletmeyi zarara ve varlık kaybına uğratmaya yönelik kasıtlı ve kötü niyetli her türlü girişim olarak tanımlanabilir (Açık, 2012: 354).

Muhasebe hilelerinin yapılmasının temelinde yatan sebepler; zimmetlerin gizlenmesi, ortakların birbirini yanıltma isteği, daha az kar dağıtma isteği, yolsuzlukların gizlenmesi, teşviklerden haksız yere yararlanma arzusu ve vergi kaçırma düşüncesidir. İşletmelerde hilenin oluşmasına neden olan unsurların bir araya gelmesiyle hile yapmaya müsait bir ortam oluşmakta ve çalışanlar veya yöneticiler tarafından hileler yapılabilmektedir (Kirik, 2007: 53).

Donald R. Cressey tarafından 1940'ların sonlarında geliştirilen ve hile üçgeni olarak da adlandırılan teoriye göre; hilenin işlendiği ortamlarda üç durumun mevcudiyeti söz konusudur. Buna göre; hileli finansal raporlamanın potansiyel olarak mevcut olabilmesi için üç durumdan en az birinin var olması gerekir.

Şekil 1: Hile Üçgeni

Kaynak: Ramos, 2003: 28.

Hile üçgeni yaklaşımına göre hilenin işlendiği ortamda mevcut olan durumlar şunlardır;

Teşvik ve Baskı: Yönetim veya diğer çalışanları hileli davranışta bulunma yönünde güdüleyen kârlılık hedeflemesi, performansa dayalı ücretlendirme gibi bazı teşvik ve/veya baskı unsurları vardır.

Fırsatlar: Kontrollerin yetersizliği, etkisizliği gibi bazı şartlar hilenin oluşumuna bir tür fırsat sunmaktadır.

Tavırlar ve Meşrulaştırma: Hileli davranışta bulunanlar, kişisel ahlâk anlayışlarına uygun olarak hileli davranışlarını meşrulaştırabilir diğer bir deyişle mazur göstermeye çalışabilir.

Bazı kişilerin ahlaki anlayışları onların bilerek ve isteyerek dürüst olmayan davranışlar sergilemesine izin verebilir. Diğer taraftan yeterli ölçüde teşvik ve baskının olduğu ortamlarda, kendisinden bu tür davranışlar beklenmeyen kişilerin bile hileli davranışta bulunması söz konusu olabilir. Teşvik ve baskı ne kadar büyükse bir

kişinin hileye bulaşma fiilini meşrulaştırma ihtimali de o derece büyük olacaktır. (Küçük ve Uzay, 2009: 243). İster hileli finansal raporlama, isterse varlıkların kötüye kullanılması şeklinde olsun hile; hile yapmaya yönelik teşvik veya baskıyı, hile yapmak için algılanan bir fırsatı, eylemin bir ölçüde rasyonelleştirilmesini içerir (BDS 240, 2013: 17).

Hilenin yapılması, anlık bir olgu olmaktan çok belirli aşamaları olan bir sürece benzemektedir. Başka bir deyişle, hile yapmaya başlayan kişilerin büyük bölümü söz konusu eylemi yapmaya devam etmektedir. Zaman içinde önce hile miktar ve tutar olarak artmakta, fakat yakalanmamanın verdiği cesaretle hileleri saklamak için gösterilen titizlik ve özen azalmaktadır (Kandemir, 2010: 19). Muhasebede yapılan hileler, menfaat sağlamayı amaçladığından dolayı uygulamada çok farklı şekillerde oluşmaktadır. Ancak, genelde sıkça görülen muhasebe hileleri; kasti hatalar, kayıt dışı işlemler, sahte belge düzenlenmesi ve kullanılması, işlem den önce ve sonra kayıt, uydurma hesaplar, bilanço hileleri ve bilgisayar hileleri şeklinde sınıflandırılabilir (Çelik, 2010: 27).

2.3. Muhasebede Hile Belirteçleri (Kırmızı Bayraklar)

Hileyi ortaya çıkarmak için somut ve belirleyici kanıtları elde etmek zor olmakla beraber hilenin yapıldığına dair bazı belirtiler bulunmaktadır. Bu uyarıcı nitelikteki belirtilere kırmızı bayraklar adı verilmektedir. Kırmızı bayraklar sonuca götürmekten ziyade hilenin söz konusu olabileceğinin belirteçleridir. Kırmızı bayrakların tespit edilmesi yalnızca ilk adımı oluşturmakta olup yeterli değildir. Denetçi tek başına önemli görülmesine de topluca değerlendirildiğinde hata, hile ve yolsuzluğun göstergesi olan kırmızı bayrakları bir bütün olarak değerlendirmektedir. Değerlendirme süreci tamamlandığında doğru

sonuca yönelik anlamlı karar verilebilmektedir (Çelik, 2010: 48). Hilelerin belirlenmesi veya ortaya çıkarılması için kullanılan yöntemlerden birisi olan kırmızı bayraklar, kesin kanıt niteliği taşımayan, fakat takip edilmesi ve izlenmesi gerekli görülen işlemlerdir. Kırmızı bayrak, gerekli kanıt olmadan bazı şeylerin yanlış olabileceğini ortaya koyan bir göstergedir. Her hile belirtisi doğasında bir anormallik, olağan olmayan bir durum veya olması gerekenden önemli bir sapma görüntüsü taşımaktadır (Bozkurt, 2011: 130). Kırmızı bayraklar yönteminde hile belirticisi olarak bazı kıstaslar dikkate alınmaktadır. Bu hile göstergelerine muhasebe ile ilgili anormallikler, iç kontrol zayıflığı, analitik anormallikler, aşırı yaşam biçimi ve olağan olmayan davranışlar örnek olarak gösterilebilir (Terzi, 2012: 56).

Bu yaklaşım kapsamında uzmanlar, hile ile ilgili belirteçleri, yani kırmızı bayrakları tanımayı öğrenmeli, kanıt bulununcaya kadar bu belirteçleri saklamalı ve izlemelidirler. İşletmelerde hilelerin ortaya çıkartılması eylemi, hileli olabilecek belirtilerin, göstergelerin veya kırmızı bayrakların tanımlanması ile başlamaktadır. Hile belirteçlerinin, hileleri ortaya çıkartmaya çalışan yöneticiler, denetçiler, işverenler ve araştırmacılar tarafından iyi öğrenilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla hilelerin belirlenmesinde temel bileşen, nereye bakacağını bilmektir (Karabınar ve Akyel, 2009: 700).

Bu doğrultuda örneğin herhangi bir çalışanın yaşam düzeyinde gözlenen aşırı değişiklikler, muhasebe kayıtlarında olmaması gereken bir durumun ortaya çıkması, analitik incelemelerde anormal bir durumun saptanması bir zimmete para geçirme eyleminin belirtisi olabilir. Kesin bir yargıya ulaşmada çalışana dair kırmızı bayraklar;

- İzin kullanmamak,
- Kendi sorumluluk alanına başka birisinin girmesine izin vermemek,
- Yoğun çalışma saatleri ve eve iş götürerek denetim dışı kalmayı tercih etmek,
- Kaybolan finansal kayıtlar,
- Açıklanamayan borçlar,
- Davranışlarda beklenmedik değişiklikler olarak sıralanabilir (Yaman, 2008: 213).

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Muhasebe literatüründe hem hata ve hilelerin sebep ve sonuçlarıyla ilgili hem de meslek mensupları tarafından nasıl algılandığıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Son dönemlerde yapılan çalışmalardan bazıları kronolojik olarak aşağıda özetlenmiştir.

Kirik (2007), Afyonkarahisar'da 71 muhasebe meslek mensubunun katılımıyla bir anket çalışması yapmış ve hata ile hileyi eğitim ve etik açısından değerlendirmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada, meslek mensuplarının hile konusunda müşteriler tarafından yoğun istek ve baskılara maruz kaldıklarını belirterek, muhasebecilerin iş yoğunluğunun ve mesleki bilgi düzeyinin yetersizliğinin hatalı işlemlere neden olduğu üzerinde durmuştur. Hata ve hilelerin temelinde muhasebeciler kadar müşteriler, hükümet politikaları ve vergi uygulamaları gibi faktörlerin de etkili olduğunu ifade etmektedir. Yetersiz mali denetimlerin, yasal boşlukların ve meslek mensubunun müşterilere olan ücret bağının varlığı, müşterilerin hileli işlem konusundaki baskılarını arttırdığını ortaya koymuştur.

Bayraktar (2007), Türkiye'de muhasebe hilelerini ve bunların hangi amaç ve yöntemlerle yapıldığını araştırdığı çalışmada, Türkiye'de muhasebe hilelerine iki amaca yönelik başvuruldu-

ğunu, bunların da; işletmeyi mevcut durumundan iyi göstermek ve işletmeyi mevcut durumundan kötü göstermek olduğunu ifade etmiştir. Konuya ilişkin hileli işlemlerde zimmete geçirme ile yolsuzlukları gizleme faaliyetlerinin ön plana çıktığı belirtilmiştir.

Katkat (2007), muhasebe meslek mensuplarının katılımıyla, muhasebe kayıtlarının doğru, güvenilir, anlamlı, gerçeğe uygun ve karşılaştırılabilir olup olmadığını test etmek için parametrik olmayan korelasyon analizini kullanarak bir anket çalışması yapmıştır. Bu çalışmasında muhasebenin, muhasebe ilke ve muhasebe standartlarından çok vergi mevzuatına uygun şekilde tutulduğu ve bunun kayıt dışılığa yol açtığını belirtmiştir. Meslek mensupları işletmelerin yasal yükümlülükten kaçınmak amacıyla muhasebecileri yönlendirmeleri nedeniyle işletmelerin getirdiği belgelerin, sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge olduğu anlaşılrsa dahi müşteri kaybetme riski dolayısıyla kaydedilebileceğini ifade etmiştir.

Zeytin (2007), Bilecik, Bursa, Eskişehir, Kütahya ve İstanbul'da Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odalarına kayıtlı 360 meslek mensubunun katılımıyla yaptığı ve ANOVA testini kullanarak analizini gerçekleştirdiği bir anket çalışması yapmıştır. Araştırma sonucunda ise bağımsız muhasebe meslek mensuplarının yasaların ve mevzuatın sürekli değişmesine paralel olarak hatalı işlem yaptığını ifade etmiş ve meslek mensuplarının vergi sistemini adil görmediğini, bu durumun bağımsız meslek mensubunu hata ve hileye yönlendiren nedenlerin başında geldiğini tespit etmiştir.

Küçük (2008), hile ve manipülasyonların mali tabloları nasıl etkilediği, uygulama yoluyla bilgi kullanıcılarını yanıltan bu hukuk dışı işlemlerin neler olduğuna dair yaptığı çalışmada, finansal raporlamada yapılan hile ve manipülasyonların şirketleri olduğundan karlı ya da olduğundan

daha az karlı gösterme çabasının bir ürünü olduğuna değinmektedir. Buradan hareketle hile ve hatanın önlenmesi, ortaya çıkarılması ve caydırılması konusunda asıl sorumluluğun işletme yönetimine ait olduğunu ve meslek mensuplarının mesleklerini icra ederlerken toplum çıkarlarının gözetilmesi gerçeğini dikkate almaları gerektiğini ifade etmiştir.

Yaman (2008) ise muhasebede yapılan hata ve hilelere temel mali tablolarda raporlama açısından yaklaşarak, finansal tablo kullanıcılarının nasıl yanıltıldığına dair yaptığı çalışmada işletmeleri özellikle hile yapmaya yönelten en önemli nedenin vergi kaçırma arzusu olduğuna değinmekte ve hata ile hileleri ortaya çıkaran etmenler ortadan kaldırıldığında sorunun çözümünün de kolaylaşacağını belirtmektedir. İşletmelerde ihmal, dikkatsizlik, gereken özenin gösterilmemesi, bilgisizlik ve yolsuzluk gibi nedenlerle yapılabilecek hata ve hilelerin önlenmesi için, etkin bir iç muhasebe sisteminin kurulması gerekliliği de vurgulanmıştır.

Kandemir (2010), muhasebe hileleri ve bunların ortaya çıkarılması konusunda Türkiye'deki bağımsız denetçilerin eğilimleri, algılamaları ve deneyimlerini ortaya koyduğu çalışmasında genel olarak, bağımsız denetçilerin muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılmasında daha az deneyimli olduklarına, hilelerin ortaya çıkarılmasında ileri düzeyde teknikler yerine geleneksel teknikler kullandıklarına, hile maliyetini olduğundan daha düşük tahmin ettiklerine değinmiştir.

Çelik (2010), Gaziantep Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler ile Gaziantep Yeminli Mali Müşavirler Odasına bağlı 326 meslek mensubunun katılımıyla, meslek mensuplarının demografik özellikleri bakımından muhasebe hata ve hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında bir farklılık olup olmadığını tespit etmeyi amaçlayan bir anket çalışması yapmıştır. Verilerin analizi için t-testi ve tek yönlü varyans testi

yaptığı çalışmada hataların müşteri ve meslek mensubunun yanında çalışan personelin dikkatsizliği ve sorumsuzluğundan kaynaklandığını tespit etmiştir. İşletmenin durumunu olduğundan daha iyi göstermek ve vergi avantajı sağlamak amacıyla hileye başvurulduğunu da vurgulamıştır.

Güney ve Bozkurt (2011), Erzurum Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasına kayıtlı 85 muhasebe meslek mensubu ile 73 stajyerin katılımıyla yapmış olduğu anket çalışmasında, meslek mensuplarının önemli bir kısmının vergi kanunlarındaki boşluklardan müşteri lehine yararlandığı sonucuna ulaştıklarını bildirmişlerdir. Ayrıca bu durumu hoş karşılamasalar da meslek mensubunun tek gelir kaynağı olan müşterisini kaybetme düşüncesinin kendilerini bu yola ittiğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının yeterli denetimin olmadığından mesleki hata ve hilelerin ortaya çıkarılmadığına değinerek bundan dolayı da meslek mensuplarının toplumda ve müşterileri nazırında hak ettikleri saygıyı görmediklerini savunmaktadırlar.

Kaya ve Yanık (2011), 124 muhasebe meslek mensubunun katıldığı anket yöntemiyle müşteri memnuniyeti ve meslek etiğine dair algı düzeylerini ölçen bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, meslek mensuplarınca müşteri memnuniyetinin esas alındığını, müşterilerin ise mali tabloların düzenlenmesinde baskı unsuru oluşturduklarını ve hatalı-hileli kayıt talepleri ile karşılaşıldığını buradan hareketle müşterinin meslek mensubunu hileli kayıtlar yapmaya yönlendirdiğini ifade etmişlerdir.

Güney ve Çınar (2012), Erzurum ilinde çalışmakta olan 102 meslek mensubunun katılımıyla SMMM'lerin etik algılarının tespitine yönelik yaptıkları anket çalışmasında ise meslek mensupları arasında yasak olmasına rağmen rekabet yaşandığı ve meslek mensuplarının müşteri kay-

betmemek için etik kuralların dışına çıkarak hileye başvurma eğilimlerinin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Ayrıca müşterilerin etik dışı isteklerinin meslek mensubu tarafından dikkate alınmaması durumunda müşterilerin başka muhasebeci ile çalışma girişiminin verilen tepkilerin sürekliliğini olumsuz etkilediğine değinmişlerdir.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMI

Muhasebede hata, hile ve hile belirteçleri hem vergisel boyutuyla kamu otoritesini hem de etik ve sosyal sorumluluk boyutuyla toplumu ilgilendirmektedir. Bu olgunun farklı örneklerle çalışılarak farkındalığının artırılmasının ve durum tespitinin yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Çalışmada temel amaç Balıkesir'de faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata, hile ve hile belirteçlerine ilişkin görüşlerini ve belirlenmiş bazı yargılara katılım düzeylerini tespit etmektir. Bu kapsamda Çelik (2010) tarafından hazırlanan ve Cronbach Alfa katsayısı 0,953 olarak hesaplanan anket formu belirlenen amaç doğrultusunda uyarlanarak Balıkesir ilinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarına uygulanmıştır. Anket 30.11-04.12/2013 tarihleri arasında uygulanmıştır. Araştırma örnekleme istatistiksel olmayan yöntemlerden kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Dolayısıyla elde edilen sonuçların istatistik kütesine genellenmesi yanıltıcı olacaktır. Araştırmanın evreni 2013 yılında Balıkesir'de faaliyet göstermekte olan meslek mensuplarıdır. Balıkesir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasından sağlanan verilere göre 10.11.2013 tarihi itibarıyla Balıkesir il merkezi, ilçeler ve başka illerde görev yapmakla beraber Balıkesir SMMM Odası'na kayıtlı toplam 930 üye bulunmaktadır. Bu üyelerin 214'ü Serbest Muhasebeci (SM), 716'sı Serbest Muhasebeci

Mali Müşavir (SMMM)'dir. Faaliyet durumu açısından bir işyerine bağlı çalışan üye sayısı 348 iken, serbest çalışan üye sayısı 582'dir. Bir iş yerine bağlı çalışan üyelerin 116'sı SM, 232'si ise SMMM'dir. Serbest çalışan üyelerin 98'i SM, 484'ü SMMM'dir. Araştırmada 120 kişiye ulaşılmış, eksiksiz biçimde doldurulmuş 117 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Yapılan bu çalışma sonuçları, araştırmanın yapıldığı Balıkesir ile sınırlıdır. Anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm meslek mensuplarına ilişkin demografik özellikleri tespit etmeye yönelik sorulardan, ikinci bölüm muhasebe hatalarına ilişkin yargılardan, üçüncü bölüm muhasebe hilelerine ilişkin yargılardan, son bölüm ise karşılaşılan hile belirteçleri ile ilgili sorulardan oluşmaktadır.

Anket formunda sunulan ifadelerle verilecek cevaplar 5'li Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir (Anketin 2. ve 3. bölümlerinde; 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum şeklindedir. Anketin 4. Bölümünde ise sıralama; 1-Hiç Karşılaşmıyoruz, 2-Nadiren Karşılaşıyoruz, 3-Ne Karşılaşıyoruz Ne Karşılaşmıyoruz, 4-Sık Karşılaşıyoruz, 5-Çok Sık Karşılaşıyoruz şeklindedir).

Muhasebe meslek mensuplarıyla yapılan 117 geçerli anketin analizi SPSS 16.0 programı ile yapılmıştır. Öncelikle verilerin güvenilirliği test edilmiş ve Cronbach Alfa katsayısı 0,956 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla anketin güvenilirlik derecesi çok yüksek düzeydedir. Sonrasında anketin birinci bölümünde yer alan demografik özelliklerin frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Muhasebe hata ve hilelerine ilişkin yargıların ölçüldüğü 25 önerme ile karşılaşılan hile belirteçlerinin sıklığını ölçen 5'li Likert ölçeğiyle hazırlanmış 26 maddenin frekansları hesaplanmıştır. Kolmogorov-Smirnov analizi sonucunda verilerin normal dağılmadığı görülmüş ($p=0,00<0,05$) ve parametrik olmayan testlerden ortalamalar arasındaki farklılıkların anlamlılığı için Mann-Whitney U testi ve gruplu olan değişkenlerin analizi için Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

5. BULGULAR

Balıkesir ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına uygulanan 117 geçerli anketin birinci bölümünde yer alan demografik özelliklere ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Ankete Katılanların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellik		Frekans	Yüzde	Özellik		Frekans	Yüzde
Mesleki Unvan ve Faaliyet Türü	Bağımlı SM	8	23,5	Cinsiyet	Erkek	85	72,6
	Bağımlı SMMM	26	76,5		Kadın	32	27,4
	Bağımsız SM	16	19,3	Müşteri Sayısı	30 ve Daha Az	43	36,8
	Bağımsız SMMM	67	80,7		31-60	36	30,8
Eğitim	Lise	26	22,2		61-90	23	19,7
	Önlisans	22	18,8		91-120	13	11,1
	Lisans	66	56,4	121 ve Üzeri	2	1,7	
	Lisansüstü	3	2,6	Yaş	25 Yaş ve Altı	2	1,7
Mesleki Tecrübe	0-5 Yıl	16	13,7		26-35 Yaş	25	21,4
	6-15 Yıl	31	26,5		36-45 Yaş	37	31,6
	16-25 Yıl	36	30,8		46-50 Yaş	26	22,2
	26 yıl ve Üzeri	34	29,1		51 Yaş ve Üzeri	27	23,1
TOPLAM	117	100	TOPLAM	117	100		

Ankete katılanların %29'u bir işyerine bağlı olarak çalışırken %71'i bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Eğitim düzeyleri açısından ele alındığında %77,7'sinin yükseköğrenim mezunu olduğu görülmektedir. Ankete katılanların %59,8'i 15 yıldan daha uzun süreli bir mesleki tecrübeye sahiptir. Meslek mensuplarının %72,6'sı erkek iken kadın meslek mensuplarının yüzdesi ise %27,4 olmuştur. Müşteri sayısı açısından değerlendirildiğinde meslek mensupları-

nın %36,8'inin 30 ve daha az, %30,7'sinin 31-60 arası, %30,7'sinin ise 61-120 arası müşteriye hizmet verdiği görülmektedir. Yaş değişkeni açısından bakıldığında katılımcıların %45,3'ü 45 yaşın üzerindeki %53'ü 26-45 yaş aralığındadır.

Muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hataları ile ilgili yargılara katılma dereceleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hataları İle İlgili Yargıları

Değişkenler	Frekans/Yüzde				
	5	4	3	2	1
Muhasebe Hataları İle İlgili Yargılar					
1. Matematiksel olarak meydana gelen hatalardır.	23	61	19	13	1
	%19,7	%52,1	%16,2	%11,1	%0,9
2. Kayıt esnasında yapılan hatalardır.	28	64	11	11	3
	%23,9	%54,7	%9,4	%9,4	%2,6
3. Nakil esnasında meydana gelen hatalardır.	6	59	30	17	5
	%5,1	%50,4	%25,6	%14,5	%4,3
4. Unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır.	13	58	30	11	5
	%11,1	%49,6	%25,6	%9,4	%4,3
5. Bilanço üzerinde yapılan hatalardır.	9	50	29	22	7
	%7,7	%42,7	%24,8	%18,8	%6
6. Personel dikkatsizlikleri nedeni ile meydana gelmektedir.	24	58	20	11	4
	%20,5	%49,6	%17,1	%9,4	%3,4
7. Meslek mensuplarının hatalarından dolayı meydana gelmektedir.	15	58	29	12	3
	%12,8	%49,6	%24,8	%10,3	%2,6
8. Müşterilerden gelen hatalı ve yanlış verilerden dolayı meydana gelmektedir.	20	64	18	10	5
	%17,1	%54,7	%15,4	%8,5	%4,3
9. İşletmenin alacak ve borçlarının mahsup edilerek bilançoda gösterilmesinden dolayı meydana gelmektedir.	17	36	38	23	3
	%14,5	%30,8	%32,5	%19,7	%2,6
10. Yevmiye defterine tam ve doğru yapılan kayıtların isim benzerliği nedeniyle defteri kebire yanlış aktarılmasından kaynaklanmaktadır.	11	41	30	26	9
	%9,4	%35	%25,6	%22,2	%7,7
11. Meslek mensuplarının tam ve donanımlı olmamasından dolayı meydana gelmektedir.	12	45	34	20	6
	%10,3	%38,5	%29,1	%17,1	%5,1
12. Meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.	7	52	28	25	5
	%6	%44,4	%23,9	%21,4	%4,3

Katılımcıların %78,6'sı hataların kayıt esnasında yapıldığı, %71,8'i hataların matematiksel olarak oluştuğu, yine %71,8'inin ise müşterilerden gelen hatalı verilerden dolayı gerçekleştiği, %70,1'i personel dikkatsizliklerinden kaynak-

landığı, %62,4'ü meslek mensuplarının hatalarından dolayı yapıldığı, %60,7'si unutma ve tekrarlama ile meydana geldiği ve %55,5'i nakil esnasında gerçekleştiği yargılarına katıldıkları görülmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının hilelere ilişkin yargılara katılım oranları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargıları

Değişkenler	Frekans/Yüzde				
	5	4	3	2	1
Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılar					
1. Belli bir kasıt taşıyan kasti hatalardır.	13	56	18	21	9
	%11,1	%47,9	%15,4	%17,9	%7,7
2. Belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir.	10	44	29	24	10
	%8,5	%37,6	%24,8	%20,5	%8,5
3. İşlem gerçekleşmeden kayıt altına almadır.	10	42	35	20	10
	%8,5	%35,9	%29,9	%17,1	%8,5
4. Uydurma hesap açılarak hilelerin yapılmasıdır.	7	36	34	28	12
	%6	%30,8	%29,1	%23,9	%10,3
5. Bilanço maskelenerek yapılan işlemlerdir.	8	40	36	26	7
	%6,8	%34,2	%30,8	%22,2	%6
6. Bilgisayar üzerinden yapılan hilelerdir.	9	34	44	20	10
	%7,7	%29,1	%37,6	%17,1	%8,5
7. Sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıdır.	18	45	16	20	18
	%15,4	%38,5	%13,7	%17,1	%15,4
8. İşletme çalışanlarının yaptığı yolsuzlukları gizlemek amacı ile yapılmaktadır.	13	48	24	23	9
	%11,1	%41	%20,5	%19,7	%7,7
9. İşletmenin gerçek durumunu göstermeyerek işletmeye menfaat sağlamak amacıyla yapılmaktadır.	16	50	27	16	8
	%13,7	%42,7	%23,1	%13,7	%6,8
10. Vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır.	18	49	30	10	10
	%15,4	%41,9	%25,6	%8,5	%8,5
11. İşletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.	19	47	21	23	7
	%16,2	%40,2	%17,9	%19,7	%6
12. Bankalardan daha fazla kredi almak için yapılmaktadır.	13	55	29	13	7
	%11,1	%47	%24,8	%11,1	%6
13. Meslek mensupları vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için hileye başvururlar.	4	30	37	39	7
	%3,4	%25,6	%31,6	%33,3	%6

Yargılara kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum şeklinde görüş bildirme oranlarının toplamda %50'nin üstünde olduğu ifadeler bakıldığında hilenin; belirli bir kasıt taşıyan hata (%69), sahte belge düzenlenmesi ve kullanılması (%54), işletme çalışanlarının yaptığı yolsuzlukları gizlemek amacı yapılan işlemler (%52,2), işletmenin gerçek durumunu göstermeyerek işletmeye menfaat sağlamak amacıyla yapılan işlemler (%56,4), vergi kaçırmak için yapılan işlemler (%57,3), işletmenin imajını güçlendirmek için yapılan işlemler (%56,4) ve bankalardan daha fazla kredi almak için yapılan işlemler (%58,1) şeklinde algılandığı anlaşılmaktadır.

Yargılara kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum şeklinde görüş bildirme oranlarının en yüksek olduğu ifadeler ise şunlardır; Meslek mensupları vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için hileye başvururlar (%39,3), uydurma hesap açılarak hilelerin yapılmasıdır (%34,2), sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıdır (%32,5), belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir (%29,00), bilanço maskeleyerek yapılan işlemlerdir (%28,2).

Muhasebe meslek mensuplarının müşterileri açısından karşılaştıkları hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4: Muhasebe Meslek Mensuplarının Müşterileri ile İlgili Karşılaştıkları Hile Belirteçleri

Değişkenler	Frekans/Yüzde				
	5	4	3	2	1
Karşılaşılan Hile Belirteçleri					
1. Nakit tahsilatlar artarken, çek veya kredi kartı tahsilatlarının azalması veya aynı kalması.	11 %9,4	50 %42,7	25 %21,4	28 %23,9	3 %2,6
2. Günlük nakit tahsilatları ile banka raporları arasındaki farklılıklar.	21 %17,9	33 %28,2	33 %28,2	23 %19,7	7 %6
3. Kasadaki nakitte, olağan olmayan veya beklenmeyen dalgalanmalar.	13 %11,1	57 %48,7	19 %16,2	22 %18,8	6 %5,1
4. Satıcıdan gelen faturaların numaralarının ardışık olması.	12 %10,3	44 %37,6	26 %22,2	29 %24,8	6 %5,1
5. Yüksek düzeylerde ve sıklıklarda hizmet alımı yapılması.	11 %9,4	48 %41	26 %22,2	24 %20,5	8 %6,8
6. Alınan mal veya hizmetlerin standart fiyatların oldukça üzerinde olması.	8 %6,8	42 %35,9	17 %14,5	33 %28,2	17 %14,5
7. Benzer tarihte bir satıcıya birden fazla ödeme yapılması.	4 %3,4	53 %45,3	28 %23,9	20 %17,1	12 %10,3
8. Belirli satıcılara faturaları geldiğinde hemen ödeme yapılması.	5 %4,3	54 %46,2	27 %23,1	24 %20,5	7 %6

Tablo 4: Muhasebe Meslek Mensuplarının Müşterileri ile İlgili Karşılaştıkları Hile Belirteçleri (Devamı)

9. Belli bir satıcıdan gelen faturaları sürekli olarak aynı çalışanın onaylaması.	5	38	27	32	15
	%4,3	%32,5	%23,1	%27,4	%12,8
10. Aynı satıcıdan gelen faturalardaki bilgilerin farklı olması.	7	37	18	24	31
	%6	%31,6	%15,4	%20,5	%26,5
11. Satılan mal maliyetlerinde açıklanamayan artışlar.	7	46	24	23	17
	%6	%39,3	%20,5	%19,7	%14,5
12. Bir satıcıdan aşırı düzeyde yapılan alımlar ve müşteri politikalarından sapmalar.	13	35	28	30	11
	%11,1	%29,9	%23,9	%25,6	%9,4
13. Aynı banka numarasına veya posta adresine sahip birden fazla işletme çalışanın bulunması.	13	24	22	21	37
	%11,1	%20,5	%18,8	%17,9	%31,6
14. Günün sonunda kullanılan çek ile ertesi gün kullanılan çek arasında eksik çek bulunması.	3	41	24	30	19
	%2,6	%35	%20,5	%25,6	%16,2
15. Bankadan ödendi bilgisi geldiği halde, kayıtlarda yer almayan çekler.	8	35	31	34	9
	%6,8	%29,9	%26,5	%29,1	%7,7
16. Karlarda açıklanamayan azalmalar ve faaliyet giderlerinde oluşan artışlar.	5	32	29	40	11
	%4,3	%27,4	%24,8	%34,2	%9,4
17. Satıcı faturalarına yapılan çift ödemeler.	7	27	20	28	35
	%6	%23,1	%17,1	%23,9	%29,9
18. Bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler.	6	23	30	36	22
	%5,1	%19,7	%25,6	%30,8	%18,8
19. Gider raporunun, harcamayı yapan tarafından onaylanmış olması.	8	27	26	32	24
	%6,8	%23,1	%22,2	%27,4	%20,5
20. Aynı görevdeki kişilerin yaptıkları benzer kalemlere ait harcamaların farklı tutarlarda olması.	6	30	21	39	21
	%5,1	%25,6	%17,9	%33,3	%17,9
21. Çalışanın bir satıcıdan getirdiği harcama belgelerine ait numaraların ardışık sıra izlemesi.	13	26	21	43	14
	%11,1	%22,2	%17,9	%36,8	%12
22. Envanter kayıtlarında yapılan ve mantıklı açıklamaları olmayan düzeltmeler.	2	35	22	40	18
	%1,7	%29,9	%18,8	%34,2	%15,4
23. Satışların maliyetinin, satışlara olan oranının artış göstermesi.	5	40	25	36	11
	%4,3	%34,2	%21,4	%30,8	%9,4

Tablo 4: Muhasebe Meslek Mensuplarının Müşterileri ile İlgili Karşılaştıkları Hile Belirteçleri (Devamı)

24. Tahsilatı yapılamayan satışlarda veya şüpheli alacaklarda artışlar.	8	26	25	46	12
	%6,8	%22,2	%21,4	%39,3	%10,3
25. Mal gönderildikten sonra iptal edilen satışlar.	8	31	18	47	13
	%6,8	%26,5	%15,4	%40,2	%11,1
26. Değersiz hale getirilen, kaybolan, çalınan veya atık durumuna gelen mallarda artış.	7	32	19	36	23
	%6	%27,4	%16,2	%30,8	%19,7

Özellikle çok sık karşılaşıyoruz ve karşılaşıyoruz şeklinde belirtilen görüşlerin oransal toplamı %50'nin üzerinde olduğu ifadelerle bakıldığında hangi hile yöntemlerine daha çok başvurulduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar; nakit tahsilatların artarken çek veya kredi kartı tahsilatlarının azalması veya aynı kalması (%52,3), kasadaki nakitte olağan olmayan ve beklenmeyen dalgalanmalar (%59,8), yüksek düzeylerde ve sıklıklarda hizmet alımı yapılması (%49,4) ve belirli satıcılara faturaları geldiğinde hemen ödeme yapılmasıdır (%50,5). Buna karşın yüksek oranda hiç karşılaşılmadığı belirtilen ilk üç belirteç ise aynı banka numarasına veya posta adresine sahip birden fazla işletme çalışanın bulunması (%31,6), satıcı faturalarına çift ödeme yapılması (%29,9) ve aynı satıcıdan gelen faturalardaki

bilgilerin farklı olması (%26,5) belirteçleridir. Aynı şekilde yüksek oranda nadiren karşılaşıldığı belirtilen ilk üç belirteç ise mal gönderildikten sonra iptal edilen satışlar (%40,2), tahsilatı yapılamayan satışlarda veya şüpheli alacaklarda artışlar (%39,3) ve çalışanın bir satıcıdan getirdiği harcama belgelerine ait numaraların ardışık sıra izlemesi (%36,8) belirteçleridir.

Kolmogorov-Smirnov analizi sonucunda verilerin normal dağılım ($p=0,00<0,05$) sergilemediği görüldüğünden SM ve SMMM unvanlarına sahip meslek mensuplarının bağımlı ve bağımsız faaliyet gösterme türleri ile cinsiyetlerine göre iki grup arasında değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 5: Cinsiyet Açısından Anlamlı Farklılıklar

	Değişkenler	Cinsiyet	N	Mean Rank	Z Değeri	P Değeri
Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hataları ile İlgili Yargıları	Matematiksel olarak meydana gelen hatalardır.	Erkek	85	54,55	-2,514	0,012
		Kadın	32	70,81		
		Toplam	117			
	Kayıt esnasında yapılan hatalardır.	Erkek	85	54,61	-2,52	0,012
		Kadın	32	70,67		
		Toplam	117			

Tablo 5: Cinsiyet Açısından Anlamlı Farklılıklar (Devamı)

Muhasebe Meslek Mensuplarının Müşterileri ile İlgili Karşılaştıkları Hile Belirteçleri	Aynı banka numarasına veya posta adresine sahip birden fazla işletme çalışanın bulunması.	Erkek	85	55,31	-1,974	0,048
		Kadın	32	68,81		
		Toplam	117			
	Bankadan ödendi bilgisi geldiği halde, kayıtlarda yer almayan çekler.	Erkek	85	55,22	-2,039	0,041
		Kadın	32	69,05		
		Toplam	117			
	Karlarda açıklanamayan azalmalar ve faaliyet giderlerinde oluşan artışlar.	Erkek	85	54,74	-2,303	0,021
		Kadın	32	70,31		
		Toplam	117			
	Bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler.	Erkek	85	55,25	-2,009	0,045
		Kadın	32	68,95		
		Toplam	117			
	Tahsilatı yapılamayan satışlarda veya şüpheli alacaklarda artışlar.	Erkek	85	55,34	-1,986	0,047
		Kadın	32	68,72		
		Toplam	117			

Muhasebe meslek mensuplarının Tablo 5’de sıra ortalaması (mean rank) değerleri incelendiğinde kadın meslek mensuplarının “matematiksel olarak meydana gelen hatalardır” ve “kayıt esnasında yapılan hatalardır” ifadelerine katılımlarının erkek meslek mensuplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir ve cinsiyetler açısından anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p=0,012<0,05$).

Yine uygulamacıların müşterileri açısından hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları incelendiğinde aynı banka numarasına veya posta adresine sahip birden fazla işletme çalışanın bulunması ($p=0,048<0,05$), bankadan ödendi bilgisi geldi-

ği halde kayıtlarda yer almayan çekler olması ($p=0,041<0,05$), karlarda açıklanamayan azalmalar ve faaliyet giderlerinde artışlar olması ($p=0,021<0,05$), bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler olması ($p=0,045<0,05$) ve tahsilatı yapılamayan satışlarda veya şüpheli alacaklarda artışlar olması ($p=0,047<0,05$) belirteçleri için cinsiyetler açısından istatistiki olarak anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir.

Sıra ortalaması değerleri incelendiğinde kadın meslek mensuplarının belirtilen hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıklarının erkek meslek mensuplarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 6: Faaliyet Türü Açısından Anlamlı Farklılıklar

	Değişkenler	Faaliyet Türü	N	Mean Rank	Z Değeri	P Değeri
Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hataları İle İlgili Yargıları	Bilanço üzerinde yapılan hatalardır.	Bağımlı	34	68,43	-2,029	0,042
		Bağımsız	83	55,14		
		Toplam	117			
Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargıları	Meslek mensupları vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için hileye başvururlar.	Bağımlı	34	68,88	-2,109	0,035
		Bağımsız	83	54,95		
		Toplam	117			

Tablo 6’da da görüldüğü üzere, muhasebe hatalarının bilanço üzerinde yapılan hatalar olması ($p=0,042<0,05$) ve hileye başvurulmasının vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için yapıldığı ($p=0,035<0,05$) yargısına katılım konusunda bağımlı ve bağımsız çalışan meslek mensupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Sıra ortalaması değerlerine bakıldığında faaliyet türü açısından bağımsız olarak faaliyet gösteren meslek mensuplarının her iki yargıya da katılımlarının bir işyerine bağımlı çalışanlara göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 7’de, uygulamacıların meslek unvanlarına göre muhasebe hata ve hilelerine ilişkin yargılara katılma dereceleri ile hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar olan ifadeler gösterilmiştir ($p<0,05$).

Sıra ortalaması değerleri, genel olarak SMMM’lerin SM’lere göre yargılara katılma ve hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıklarının oransal olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Meslek Unvanı Açısından Anlamlı Farklılıklar

	Değişkenler	Unvan	N	Mean Rank	Z Değeri	P Değeri
Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hataları İle İlgili Yargıları	Meslek mensuplarının hatalarından dolayı meydana gelmektedir.	SM	34	42,79	-2,832	0,005
		SMMM	93	63,18		
		Toplam	117			
	Belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir.	SM	24	46,77	-2,063	0,039
		SMMM	93	62,16		
		Toplam	117			

Tablo 7: Meslek Unvanı Açısından Anlamlı Farklılıklar (Devamı)

Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargıları	İşletme çalışanlarının yaptığı yolsuzlukları gizlemek amacı ile yapılmaktadır.	SM	24	45	-2,374	0,018
		SMMM	93	62,61		
		Toplam	117			
	Vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır.	SM	24	46,44	-2,139	0,032
		SMMM	93	62,24		
		Toplam	117			
	İşletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.	SM	24	47,17	-2,001	0,045
		SMMM	93	62,05		
		Toplam	117			
	Meslek mensupları vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için hileye başvururlar.	SM	24	45,29	-2,323	0,02
		SMMM	93	62,54		
		Toplam	117			
Muhasebe Meslek Mensuplarının Müşterileri ile İlgili Karşılaştıkları Hile Belirteçleri	Günlük nakit tahsilatları ile banka raporları arasındaki farklılıklar.	SM	24	43,21	-2,636	0,008
		SMMM	93	63,08		
		Toplam	117			
	Benzer tarihte bir satıcıya birden fazla ödeme yapılması.	SM	24	46,83	-2,092	0,036
		SMMM	93	62,14		
		Toplam	117			
	Belirli satıcılara faturaları geldiğinde hemen ödeme yapılması.	SM	24	46,17	-2,216	0,027
		SMMM	93	62,31		
		Toplam	117			
	Satıcı faturalarına yapılan çift ödemeler.	SM	24	46,98	-2,006	0,045
		SMMM	93	62,1		
		Toplam	117			

Muhasebe meslek mensuplarının mesleki tecrübeleri, yaşları, müşteri sayıları ve eğitim düzeyleriyle muhasebe hata ve hileleri ile ilgili yargılarının yanısıra müşterileri ile ilgili karşılaştıkları hile belirteçleri arasındaki ilişkiler açısından gruplara göre istatistik olarak anlamlı farklılıkların olup olmadığını tespit edebilmek için sü-

rekli değişkenlere sahip üç ya da daha fazla grup arasında karşılaştırma yapma olanağı veren Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Kruskal-Wallis H testi sürekli değişkenlere sahip üç ya da daha fazla grup arasında karşılaştırma yapmayı sağlamaktadır.

Tablo 8: Eğitim Düzeyi Açısından Anlamlı Farklılıklar

	Değişkenler	Öğrenim Türü	N	Mean Rank	df	P Değeri
Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hataları İle İlgili Yargıları	Meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.	Lise	26	66,08	3	0,046
		Önlisans	22	62,64		
		Lisans	66	55,85		
		Lisansüstü	3	40,33		
		Toplam	117			

Eğitim düzeyi bakımından Tablo 8’de gösterildiği gibi hataların meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana geldiği yargısına katılım konusunda istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p=0,046<0,05$).

Sıra ortalaması değerleri açısından bakıldığında muhasebe hatası ile ilgili bu yargıya lise mezunlarının katılımlarının diğer eğitim düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yargıya katılım açısından lise mezunlarını sırasıyla önlisans, lisans ve lisansüstü mezunları takip etmektedir. Genel olarak eğitim düzeyi arttıkça teknolojik yetersizliğin muhasebe hatalarına yol açtığına olan inanç azalmıştır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, mesleki tecrübe, yaş ve müşteri sayısı açısından hata ve hilelere ilişkin yargılara katılma düzeyi ile hile belirteçleriyle karşılaşma sıklığı arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Muhasebe sisteminin ürettiği bilgilerin doğru, güvenilir ve tarafsız olmasında, meslek mensuplarının müşteri, devlet ve topluma karşı yüklenedikleri sorumluluğun farkında olarak kanunlara ve iş ahlakına uygun davranmasının rolü büyüktür. Muhasebe mesleğinin gelişimi ve prestiji bu

felsefeye uygun davranan uygulamacıların varlığı ile doğru orantılıdır. Balıkesir ili genelinde muhasebe meslek mensuplarına yönelik uygulanan bu anket çalışmasından elde edilen meslek mensuplarının muhasebede hata ve hileye ilişkin görüşleri, geçmişten günümüze kadar tartışılmakta olan sorunların halen varlığını sürdürdüğünü belgeler niteliktedir. Buradan hareketle muhasebe meslek mensuplarına göre muhasebe hataları matematiksel olarak meydana gelmekte, kayıt ve nakil esnasında gerçekleşmekte, müşterilerden gelen hatalı verilerden kaynaklanmakta, personel dikkatsizlikleri nedeniyle ve meslek mensuplarınca yapılmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre muhasebe hileleri, belirli bir kasıt taşıyan hatalardır. Yapılış amacı açısından ele alındığında ise işletme çalışanlarının yaptığı yolsuzlukları gizlemek, işletmenin gerçek durumunu göstermeyerek işletmeye menfaat sağlamak, vergi kaçırmak, işletmenin imajını güçlendirmek ve bankalardan daha fazla kredi almak için sahte belge düzenleyerek veya kullanılarak yapılan işlemlerdir. Hileyi yaptırmanın (müşteri) ve yapanın (meslek mensubu) mutlak surette caydırıcı cezalara tabi olması gerekmektedir. Bu noktada hem vergi idaresinin hem de meslek odalarının denetim kurullarına ciddi görevler düşmektedir.

Çalışmada ulaşılan dikkat çekici bulgulardan birisi kadın meslek mensuplarının hile belirteçleri ile erkek meslektaşlarına nazaran daha sık karşılaşmalarıdır. Bunlar, aynı banka numarasına veya posta adresine sahip birden fazla işletme çalışmasının bulunması, bankadan ödendi bilgisi geldiği halde kayıtlarda yer almayan çeklerin olması, karlarda açıklanamayan azalmalar ve faaliyet giderlerinde oluşan artışlar, bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler ve tahsilatı yapılamayan satışlarda veya şüpheli alacaklarda artışlar olması şeklindeki hile belirteçleridir. Bu durumdan yola çıkarak kadın meslek mensuplarının daha dikkatli, titiz ve seçici çalıştığı yorumu yapılabilir. Meslek unvanı açısından ise SMMM'ler, günlük nakit tahsilatları ile banka raporları arasındaki farklılıklar olması, benzer tarihte bir satıcıya birden fazla ödeme yapılması, belirli satıcılara faturaları geldiğinde hemen ödeme yapılması, satıcı faturalarına yapılan çift ödemelerin olması şeklindeki hile belirteçleri ile SM'lere göre daha yüksek oranda karşılaşmaktadır.

Çalışmada elde edilen bir diğer dikkat çekici bulgu ise; meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojiye yetersizliğin muhasebede

hataya neden olduğu yargısına eğitim düzeyi düştükçe katılımın artmasıdır. Lise mezunu bir meslek mensubu ile yüksek lisans mezunu bir meslek mensubunun katılım düzeylerindeki farklılık, bilgi teknolojilerinden yeterli düzeyde faydalanmada bir takım uyum sorunu yaşandığına işaret etmektedir. Muhasebede bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması ve muhasebe sistemine yönelik yazılımların çoğalması her ne kadar çağın gerekliliklerinden birisi olsa da bu sistemlerin uygulamada kolaylık sağlaması ve karışıklığa sebep olmaması asıl hedeflerden birisi olmalıdır.

Sonuç olarak, hilelerin belirli bir kasıt taşıyan hatalar, hataların ise meslek mensuplarının donanımlı olmamasından kaynaklandığı görüşünün hakim olduğu düşünüldüğünde gerekçesi her ne olursa olsun hata ve hileler ile sonuçları konusunda muhasebe meslek mensuplarına yönelik uygulama tabanlı eğitim kursları, toplantı ve programlar düzenlenmesi gerekmektedir. Bu sorunu çözmesi beklenen meslek odalarının yeterli bilgi, deneyim ve teknolojiye sahip olduğu göz önüne alındığında meslek mensuplarının yanı sıra müşterilerin de bu konudaki algı düzeylerinin artırılmasının bahsi geçen süreçlerle sağlanmış olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

ACFE, The Association of Certified Fraud Examiners, “**Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse - 2012 Global Fraud Study**”, http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtn/2012-report-to-nations.pdf, Erişim Tarihi: 16.12.2013

Açık, Serap, “Muhasebede Hata ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, Cilt 16, Sayı 3, ss. 351-366

Bayraktar, Ahmet, **Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2007.

Bozkurt, Nejat, **İşletmelerin Kara Deliği: Hile Çalışan Hileleri**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011.

Çelik, Tuncay, **Muhasebede Hata ve Hileler İle İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2010.

Güney, Selami ve Ramazan Bozkurt, “Muhasebe Meslek Mensubu ve Aday Stajyerlerin Muhasebe Hata ve Hileleri Karşısındaki Etiksel Tutumları: Erzurum İli Muhasebe Meslek Mensupları ve Stajyerler Uygulaması”, http://icongfes2011.tolgaerdogan.net/documents/national_presantations/UL08.pdf, Erişim Tarihi: 20.12.2013

Güney, Selami ve Orhan Çınar, “Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin (SMMM) Etik Algıları: Erzurum Örneği”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2012, Cilt 26, Sayı 2, ss. 91-106.

Güredin, Ersin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, 11. Baskı, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2007.

Kandemir, Canol, **Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2010.

Karabınar, Selahattin ve Nermin Akyel, “Hileler ve Muhasebe Denetimindeki Yeri”, **1. Uluslararası Balkanlar’da Tarih ve Kültür Kongresi**, 2009, ss. 691-704, <http://www.sbekongre.sakarya.edu.tr/kongre1/Bildiri/691-704.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2013

Katkat, Münevver, **Muhasebede Vergi Yönünden Denetimin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Başarısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007.

Kaya, Nurullah ve Ramazan Yanık, “Muhasebe Meslek Ahlâkı, Etik ve Müşteri Tatmini İlişkisi”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl 15, Sayı 49, Güz 2011, ss. 293-306.

KGK, “BDS-240 (Bağımsız Denetim Standardı 240) Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları”, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/BDS_240.pdf, Erişim Tarihi: 17.12.2013

Kirik, Zafer, **Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar’da Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007.

Küçük, İsmail, **Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Küçük, Ergün ve Şaban Uzun, “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 32, Ocak-Haziran 2009, ss. 239-258.

Özbek, C. Yiğit, “TMS 24: İlişkili Taraf Açıklamaları,” **MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt 11, Sayı 4, Aralık 2009, ss.147-182.

Ramos, Michael, “Auditors’ Responsibility for Fraud Detection”, **Journal of Accountancy**, 2003.<http://www.journalofaccountancy.com/issues/2003/jan/auditorsresponsibilityforfrauddetection.htm>, Erişim Tarihi: 06.06.2014

Selimoğlu, Kardeş Seval ve Şaban Uzun, **Muhasebe Denetimi**, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011.

Terzi, Serkan, “Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan 2012, ss. 51-63.

Yaman, Tuba, **Finansal Tablolar Aracılığı ile Kullanıcılara Yanıltıcı Bilgi Sunulması ve Sonuçları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Zeytin, Mustafa, **Bağımsız Muhasebe Meslek Mensuplarını Hata ve Etik Dışı Davranışlara Yönlendiren Faktörler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2007.

Reproduced with permission of the copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.